

Kontaktien jälkiä kirjoitetuissa teksteissä

Svenja Kranich, Viktor Becher, Steffen Höder & Juliane House (toim.): *Multilingual discourse production. Diachronic and synchronic perspectives*. Hamburg Studies on Multilingualism 12. Amsterdam: John Benjamins 2011. 312 s. ISBN 978 90 272 1932 9.

Svenja Kranichin, Viktor Becherin, Steffen Höderin ja Juliane Housen toimittama kokoomateos lähestyy kielikontakteja poikkeuksellisesta näkökulmasta: puhutun kielen ja erikielisten puhujien välisen suullisen vuorovaikutuksen sijaan kielikontakteja tarkastellaan erilaisissa monikielissä konteksteissa kirjoitettujen tekstien kautta. Teoksen 12 artikkelin tavoitteena on kuvata kirjoituksen välityksellä tapahtuvan kieltenvälisen vaikutuksen mekanismeja ja analysoida kirjoitettuihin teksteihin taltioituneita kontaktien jälkiä. Artikkelit liikkuvat kontaktilingvistiikan, variaation tutkimuksen, historiallisen kielentutkimuksen, käännöstieteen ja toisen kielen omaksumisen tutkimuksen rajapinnoilla ja yhdistelevät niiden näkökulmia. Artikkelit on ryhmitelty kolmeen kokonaisuuteen. Ensimmäisen kokonaisuuden tutkimusraportit kuvaavat kaukana menneisyydessä tapahtuneita diakronisia muutoksia. Toisen kokonaisuuden artikkeleissa on myös kyse diakronisesta muutoksesta, mutta tarkasteltava aikajänne on niissä lyhyempi: muutos on tapahtunut äskettäin nykyaikana. Kolmannen kokonaisuuden artikkelit analysoivat kontaktin viritämää synkronista variaatiota teksteissä.

Teoksen tärkein anti on nähdäkseni sen kontribuutio kääntämisen kontaktilingvistiselle tutkimukselle, joka on uusi

nouseva tutkimussuuntaus. Lisäksi ansiokasta ovat metodologiset pohdinnat. Teoksen korpuslingvistiset artikkelit lienevät kiinnostavaa luettavaa niille suomen kielen tutkijoille, jotka ovat tarkastelleet suomenkielisten käännettyjen tekstien erityispiirteitä. Eri tekstilajeja koskevat artikkelit taas herkistävät lukijan etsimään mielessään paralleleleja vastaavista suomenkielisistä teksteistä, ja esimerkiksi historiallisista kielikontakteista johdettavat ajatukset vastaaviin ruotsi-suomikontakteihin vanhan kirjasuomen kaudella. Keskitynkin seuraavassa teoksen esittelyyn erityisesti näistä näkökulmista. Esittelen ensin kirjan kontaktitilanteita. Sen jälkeen kuvaan joitakin teoksessa tutkittuja kontaktivaikutuksen ilmiöitä, ja lopuksi käsitelen artikkelien esiin nostamia tutkimusmenetelmäkysymyksiä.

Erilaisia kontakteja

Kirjan artikkelit tarkastelevat kolmea erilaista kirjoitettuihin teksteihin liittyvää kontaktitilannetta. Pääosan kokoomateoksessa saa kääntäminen kielikontaktina. Muutamassa artikkelissa hyödynnetään aineistona L2-kirjoittajien tekstejä ja analysoidaan niissä esiintyvää L1-siirtovaikutusta. Yhdessä kirjoituksessa keskiöön nousee puolestaan kontaktilähtöinen genrepiirteiden lainautuminen kielestä toiseen. Kokonaan pois teoksesta on jäänyt koodinvaihto, jota viime aikoina on tutkittu runsaasti erilaisten kirjoitettujen nykykielen ja historiallisten tekstiaineistojen avulla ja kääntämisenkin näkökulmasta (vrt. esim. Nurmi 2013).

Tuntemattomin kontaktitilanne on kääntäminen, jota vasta äskettäin on alettu tarkastella kielikontaktitutkimuksen näkökulmasta (vrt. esim. Amouza-deh & House 2010; Baumgarten & Özçetin 2008; Becher, House & Kranich 2009). Kääntämisessä kieltenvälisellä vaikutuksella tarkoitetaan lähdetekstin piirteiden heijastumista käännöksen kielellisiin ominaisuuksiin: rakenteisiin, leksikaaliin yksiköihin, elementtien frekvensseihin sekä tyyli- ja retorisiin piirteisiin. Tällaista kieltenvälisestä vaikutuksesta tarkastellaan kokoomateoksessa muun muassa Svenja Kranichin, Viktor Becherin ja Steffen Höderin artikkelissa ”A tentative typology of translation-induced language change”, jossa pohditaan kääntämiskontaktin luonnetta ja sitä, mitkä seikat ohjailevat kieltenvälisen vaikutuksen toteutumista käännöksissä. Tutkijat poimivat kontaktilingvivistisestä tutkimuskirjallisuudesta joukon keskeisiä tekijöitä, joiden on havaittu vaikuttavan kontaktivaikutuksen toteutumiseen, ja tarkastelevat niiden vaikutusta kääntämisvälitteiseen kielikontaktiin kahden tapaustutkimuksen kautta. Ensimmäisessä tutkitaan latinasta ruotsiin käännettyjä uskonnollisia tekstejä muinaisruotsin aikakautena (n. 1200–1526), toisessa englannista saksaan käännettyjä populaaritieteellisiä tekstejä kahdena eri ajanjaksona, vuosina 1978–1982 ja 1999–2002. Yhteistä tapaustutkimuksille on, että molemmissa lähdekieli on oman aikansa prestiisikieli. Tämä vaikuttaa kääntäjien valintoihin ja halukkuuteen omaksua lähdetekstin piirteitä. Tilanteita erottaa kohdekielen ja kohdekielisen genren vakiintuneisuus: keskiajalla luotiin perustaa ruotsin kirjakielelle, ja kirjoittamisen ja tekstilajien mallit otettiin muista kielistä, uskonnollisten tekstien kohdalla latinasta. Nykyisyyttä peilaavassa tapaustutkimuksessa kirjoitetun saksan tilanne on aivan toinen, mutta siinäkin lähdetekstien piirteet vaikuttavat käännösten kielellisiin piirteisiin – vaikkakaan eivät

yhtä radikaalisti kuin muinaisruotsin aineistossa.

Kääntämisessä toisella kielellä laadittu lähdeteksti muodostaa lähtökohdan, eräänlaisen ”mallitekstin”, jonka pohjalta kääntäjä muotoilee uuden tekstin uudelle vastaanottaja(ryhmä)lle. Käännöksistä monella tapaa erilaisen tutkimusaineiston muodostavat L2-kirjoittajien tekstit, joita useimmiten ei laadita erikielistä lähdetekstiä hyödyntäen. Karoline Kühlin artikkelissa ”Features of writtiness transferred: Faroe-Danish language of distance” aineistona hyödynnetään 16-vuotiaiden färsaarelaisten oppilaiden tanskankielisiä L2-kirjoitelmia, joiden avulla tutkitaan färin syntaktista L1-siirtovaikutusta. Olga Timofeevan artikkeli ”Battlefield victory: Lexical transfer in Medieval Anglo-Latin” puolestaan muistuttaa lukijaa siitä, kuinka runsaasti L2-kirjoittamistilanteet voivat keskenään varioida. Hänen historiallinen aineistonsa tuo nimittäin esille L2-tekstien mahdollisen hybridisyyden, joka vaikuttaa tutkijan mahdollisuuksiin tehdä päätelmiä kieltenvälisestä vaikutuksesta. Timofeeva tutkii englanninkielisten kirjoittajien L1:n leksikaalista siirtovaikutusta heidän laatiemiinsa latinankielisiin L2-teksteihin muinaisenglannin kautena. Aineisto koostuu historiallisista kronikoista, jotka ovat osin L2-kirjoittajien itse tuottamia, osin toisten teksteistä lainatuista tai käännetyistä osista rakentuvia. Tilanne muistuttaa Ruotsin vallan aikaista kirjoitetun suomen kielen tilannetta, jolloin monet suomenkieliset julkaistut tekstit olivat hybridejä: niissäkin kirjoittajan itse laatimat osuudet limittyivät käännettyihin ja mukailtuihin sekä muista teksteistä enemmän tai vähemmän suoraan lainattuihin osioihin (Paloposki 2005).

Kääntämisen ja toisella kielellä kirjoittamisen lisäksi kokoomateoksessa tarkastellaan myös niistä riippumatonta kontaktitilannetta. Beatrix Weberin artikkelissa ”Evidence of language contact in

the *Parliament Rolls of Medieval England: Nothwithstanding*-constructions as a case of *Nachbau*” kontaktin toisena osapuolena on latinan- ja ranskankielisiä juridiikan ja hallinnon alan tekstejä, jotka ovat keskiajalla toimineet englanninkielisten kirjoittajien esikuvina. Niistä on omaksuttu englanninkielisiin vastaaviin teksteihin genrepiirteitä, joita artikkelissa havainnollistetaan *nothwithstanding*-rakenteen avulla (’jostakin huolimatta’). Ilmaus on käännöslaina latinasta (*non obstante*) ja ranskasta (*nonobstant/nientcontrestant*), ja yhteistä latinan ja ranskan kanssa ovat myös sen kollokaatiot.

Variaatio ja muutos

Kokoomateoksen artikkeleissa kontakti-lähtöisiä ilmiöitä lähestytään sekä synkronisesta että diakronisesta näkökulmasta: osa artikkeleista keskittyy kieltenvälisen vaikutuksen aiheuttamaan variaatioon teksteissä, osa taas kurkottaa historiaan ja tarkastelee kontakti-lähtöistä pysyvää muutosta.

Selvästi synkronisella tasolla pysyy esimerkiksi Svenja Jungen artikkeli, jossa analysoidaan kääntämisen aiheuttamaa tekstuaalista variaatiota (”Corporate rhetoric in English and Japanese business reports”). Junge tutkii japanin- ja englanninkielisten yritysraporttien johdon kirjeitä ja niiden käännöksiä kieliparin toiseen kieleen. Aineistossa keskitytään johdon kirjeiden aloitukseen ja lopeuksiin sekä ensimmäisen persoonan puhuviittauksiin. Artikkelit tuo ilmi, kuinka käännökset molempiin kieliin mukautuvat kielikohtaisiin retorisiin ja stilistisiin yritysviestinnän normeihin ja konventioihin. Mukauttaminen ei ole kuitenkaan täysin johdonmukaista, mikä näkyy käännös-aineistossa esimerkiksi tutkittujen piirteiden poikkeavina esiintymistiheyksinä.

Synkronisesta variaatiosta kertoo myös Carolin Patzeltin artikkeli, jossa tutkitaan englannin vaikutusta Yhdysval-

loissa ilmestyvien espanjankielisten sanomalehtien kieleen (”The impact of English on Spanish-language media in the USA”). Artikkelin keskiössä ovat angliimit ja englannin morfosyntaktinen vaikutus (esim. sanajärjestys, nominilausekkeiden monikon muodostus, prepositioiden lainautuminen ja transitiivisuusmuutokset). Mielenkiintoista tässä tutkimuksessa on aineiston heterogeenisyys: eri lehtien välillä osoittautuu olevan runsaasti eroja, jotka johtuvat uutisten tuotantoprosessista. Morfosyntaktinen englannin vaikutus on nimittäin erityisen voimakasta lehdissä, joissa uutiset tuotetaan englanninkielisestä emolehdestä kääntämällä. Jotta kääntäminen kieltenvälisen vaikutuksen väylänä ei stigmatisoituisi, olisi artikkelissa ollut tärkeää korostaa, että tutkimuksen journalisti-kääntäjät poikkeavat monella tapaa ammattikäntäjistä: on epätodennäköistä, että vastaavanlaista anglismien käyttöä ja englanninkielisten lähdetekstien virittämää morfosyntaktista vaikutusta esiintyisi kääntäjäammattilaisten tuotoksissa. Käännöstieteellisistä tutkimuksista tiedetään nimittäin, että kääntäjänkoulutuksen myötä anglismien käyttö vähenee: esimerkiksi Bernardinin ja Ferraresin (2011) tutkimuksessa englannista italiaan käännettyjen tietojenkäsittelyn alan ohjetekstien sisälsivät vähemmän anglismeja kuin verrannolliset suoraan italiaksi kirjoitetut tekstit.

Historiassa jo tapahtunutta muutosta taas tarkastelee Andrea Wurm, jonka tutkimuksen keskiössä on kääntämisen virittämä genrekonventioiden muutos saksankielisissä keittokirjoissa (”Translation-induced formulations of directives in Early Modern German cookbooks: An example of translational effect”). Käännöksiin jäljitettävissä olevaa kulttuuris-kielellistä muutosta eli uuden piirteiden omaksumista ja sen vähittäistä diffuusiota Wurm kutsuu translatoriseksi vaikutukseksi (*translational effect*, alun perin *Translatorische Wirkung*, ks. Wurm 2008). Analysoitavana on

1600- ja 1700-luvuilla ranskasta saksaan käännettyjä keittokirjoja sekä niiden rinnalle koottu vertailuaineisto, joka koostuu käännoiksi aikaisemmin ilmestyneistä (1542–) ja niiden jälkeen julkaistuista (–1800) ei-käännettyistä saksankielisistä keittokirjoista. Tutkittavana piirteenä on historiallinen muutos direktiivisyyden ilmaiseamisessa ja keittokirjoissa tapahtunut siirtymä yksikön toisen persoonan imperatiivista (*Lisää suola*) monikon toisen persoonan imperatiiviin (*Lisätäkää joukkoon sitruunalohkoja*), passiiviin ja *man*-konstruktioon (*Man nimmt gestoßene Mandeln* 'Otetaan mantelirouhetta'). Tutkittuna aikakautena yksikön toisen persoonan imperatiivi jatkaa esiintymistään mutta hiipuu kauden loppua kohden. Monikon toisen persoonan imperatiivia taas käytetään ensimmäisen kerran laajamittaisesti käännettyissä teksteissä, jonka jälkeen se leviää muihin keittokirjoihin ja alkaa korvata yksikön toista persoonaa. Myös impersonaalit, passiivi ja *man*-rakenne, yleistyvät tutkitun kauden aikana, mutta niiden käyttö ei osoittautu samalla tavalla kääntämisen virittämäksi.

Metodikysymyksiä

Keskeinen rooli kokoomateoksen artikkeleissa on sähköisillä aineistoilla, joita analysoidaan korpuslingvistisin menetelmin. Korpustyökaluille vaihtoehtoisia menetelmiä punnitaan erityisesti Silvia Hansen-Schirran ja Stella Neumannin artikkeleissa, joissa korpusmenetelmien rajat tulivat selvästi esille.

Silvia Hansen-Schirra yhdistää artikkeleissaan käänösproduktien korpuslingvistisen analyysin kokeelliseen vastaanotto-tutkimukseen ("Between normalization and shining-through: Specific properties of English-German translations and their influence on the target language"). Tutkimus lähtee liikkeelle varsin moniulotteisesta korpusasetelmasta: Käänösenglannin korpuksen kaunokirjallisia tekstejä

(*Translational English Corpus*) vertaillaan ei-käännettyyn englanninkieliseen kaunokirjallisuuteen (*British National Corpus*). Lisäksi hyödynnetään eri tekstilajeja edustavaa *CroCo*-korpusta (poliittisia esseitä, fiktiota, käyttöohjeita, populaaritieteellisiä tekstejä, matkaesitteitä jne.), joka sisältää englannin- ja saksankielisiä alkuperäistekstejä ja niiden käännoiksi kieli-parin toiseen kieleen. Mukana on myös historiallinen ulottuvuus, sillä nykysaksaa edustavan *CroCo*-korpuksen käännosten ja ei-käännettyjen piirteitä vertaillaan 1900-luvun alun vastaaviin teksteihin (*Digitales Wörterbuch der Deutschen Sprache* -hankkeen sähköisten aineistojen kautta). Korpusten avulla tutkitaan mahdollista kääntämisen virittämää kielellistä muutosta sekä analysoidaan kahta käännettyille teksteille ominaiseksi ehdotettua piirrettä. Näitä ovat käännettyjen tekstien normalisoituminen (eli kohdekielille tyyppillisten piirteiden korostuminen) ja lähdetekstin piirteiden heijastuminen käännoksiin (eli kohdekielen genrelle epätyypillisten piirteiden esiintyminen ja niiden epätyypilliset frekvenssit). Hansen-Schirra löytää korpustyökaluin näyttöä molemmista ja luonnehtii sen perusteella käännettyjä tekstejä hybrideiksi (termin merkitys on hänellä toinen kuin Timofeevan artikkeleissa).

Käännosten hybridi luonne nostaa esille kysymyksen niiden hyväksyttävyydestä: miten hybridiys vaikuttaa käännosten vastaanottoon? Tätä kysymystä varten Hansen-Schirra loi uuden kokeellisen tutkimusasetelman, jossa mitattiin kolmen samantapaisen tekstin vastaanottoa. 20 hengen koeryhmälle, jonka jäseniä tutkimusraportissa kuvataan väljästi "tavallisiksi lukijoiksi", annettiin luettavaksi saksankielinen populaaritieteellinen alkuperäisteksti, siitä muokattu englannin genrekonventioiden mukainen saksankielinen teksti sekä piirteiltään englannin ja saksan välimaastoon sijoitettava hybridi teksti. Tekstien vastaanot-

toa ja prosessointia tutkittiin silmänliikameroiden avulla, jotka osoittivat helpon työstettäväksi englannin ja saksan välimaastoon sijoittuvan hybridin tekstin. Toisessa vaiheessa muodostettiin 300 osallistujan koeryhmä ammattikään- täjistä ja pitkälle edistyneistä kääntämisen opiskelijoista, joita pyydettiin suusanallisesti arvioimaan samat tekstit. He taas pitivät hyväksyttävimpänä ja helpoimpana englannin konventioiden mukaista tekstiä. Tulos viittaa Hansen-Schirran mukaan siihen, että ammatillaiset suhtautuvat eri tavalla mahdollisiin prosessointi- ongelmiin ja saattavat siitä syystä hel- pottaa tekstejään ja omaksua englannin tekstilajikonventioiden piirteitä. Vastaa- ottoa koskeva aineisto avaa siten näkymiä kääntäjien valintoja ohjaaviin tekijöihin.

Kontaktivaikutuksen tutkimusmenetelmiä ja niiden ongelmia pohtii Stella Neumann (”Assessing the impact of translations on English-German language contact: Some methodological considerations”). Hän kuvaa kääntämistä yksilöiden ja yhteisön monikielisyyden kanssa rinnakkaiseksi kielikontakti-ilmiöksi ja toteaa, että muiden kontaktitilanteiden rinnakkaisena ilmiönä kääntäminen voi olla vuorovaikutuksessa niiden kanssa ja vahvistaa niiden vaikutusta. Neumann suhtautuu varauksellisesti korpuslingvististen tutkimusten mahdollisuuksiin. Käännösten vertaaminen samankielisiin verrannollisiin ei-käännettyihin teksteihin tuo ilmi käännösten erityispiirteitä, ja vertailu lähdeteksteihin taas paljastaa, onko kyse lähdetekstin vaikutuksesta. Käännösten ja ei-käännettyjen tekstien diakroninen korpus (vrt. esim. Wurmin ja Hansen-Schirran tutkimukset) ei Neumannin mukaan kuitenkaan tuo ilmi, onko kääntämiskontaktin virittämä muutos levinnyt käännöksistä muiden kirjoitajien käyttöön. Tutkijan on mahdotonta osoittaa riippuvuutta käännösten ja ei-käännettyjen tekstien välille, eikä muiden samanaikaisten kontaktien vaikutusta ole

mahdollista sulkea pois (vrt. myös Kolehmainen 2013). Diakroninen korpustutkimus on Neumannin mukaan tässä mielessä aina rajallista. Ongelmallista on hänen mukaansa myös se, että valmiit käännökset eivät edusta vain kääntäjien vaan myös mukana olleiden muiden toimijoiden ratkaisuja (esim. kustannustoimittajan ja asiantuntijalukijan, vrt. esim. Mäntynen 2012). Käännösproduktia analysoimalla ei siten saada otetta käännösprosessista, ja rinnalle tarvitaan Neumannin mukaan kokeellista tutkimusta kääntäjän kognitiivisten prosessien selvittämiseksi ja etnografista tutkimusta työskentelytapojen ja lähteiden käytön selvittämiseksi.

Lopuksi

Useissa kääntämiskontaktia tarkastelevissa artikkeleissa viitekehukseksi on valittu Juliane Housen teoria (1997) tekstejä kotouttavasta kulttuurisesta suodattimesta (*cultural filter*). Suodattimen ilmentymiä ovat Housen niin sanotuiksi *ilmikäännöksiksi* kuvaamat käännökset, jotka seuraavat lähdetekstin ja sen genren konventioita, ja niiden vastakohta, niin sanotut *piilokäännökset*, joita kääntäjä on sopeuttanut kohdekielen normien mukaiseksi (*overt vs. covert translation*). Tämä teoria, jonka valintaa ei perustella ja jonka vaihtoehtoja ei punnita, muodostuu teoksen kokonaisuudessa kriittiseksi kohdaksi. Se yksinkertaistaa kääntämisen todellisuutta: pelkistää käännettyjen tekstien variaation maailmassa kahteen prototyyppiin, vääristää kääntämiseen liittyvän kontaktivaikutuksen luonnetta ja piilottaa sen monimuotoisuuden. Yhteinen viitekehys motivoitunee tutkijoiden tiiviistä yhteistyöstä, mutta se saa monet kääntämistä koskevat artikkelit maistumaan hie- man samaa kaavaa toistavilta.

Kaikkiaan kokoomateoksen tutkimusraporteista välittyy kuitenkin kuva huolellisesti toteutetuista yksittäistutkimuk-

sista, ja lukija saa runsaasti uutta tietoa erilaisten kontaktien virittämistä piirteistä monenlaisissa teksteissä ja tekstilajeissa. Metodologiset pohdinnat nostavat esille uudenlaisia tutkimusaineistoja ja lähestymistapoja, joiden kautta esimerkiksi kääntäjien kognitiiviset prosessit monikielisessä viestintätilanteessa voidaan saada näkyvämmiksi. Kääntämiskontaktissa ja sen mahdollisessa erityisluonteessa riittää siten vielä runsaasti tutkittavaa.

LEENA KOLEHMAINEN
etunimi.sukunimi@uef.fi

Lähteet

- AMOUZADEH, MOHAMMAD – HOUSE, JULIANE 2010: Translation as a language contact phenomenon. – *Languages in Contrast* 10 s. 54–75.
- BAUMGARTEN, NICOLE – ÖZÇETIN, DEMET 2008: Linguistic variation through language contact in translation. – Peter Siemund & Noemi Kintana (toim.), *Language contact and contact languages* s. 293–316. Amsterdam: John Benjamins.
- BECHER, VIKTOR – HOUSE, JULIANE – KRANICH, SVENJA 2009: Convergence and divergence of communicative norms through language contact in translation. – Kurt Braunmuller & Juliane House (toim.), *Convergence and divergence in language contact situations* s. 125–151. Amsterdam: John Benjamins.
- BERNARDINI, SILVIA – FERRARESI, ADRIANO 2011: Practice, description and theory come together. Normalization or interference in Italian technical translation? – *Meta* 56 s. 226–246.
- HOUSE, JULIANE 1997: *Translation quality assesment. A model revisited*. Tübingen: Narr.
- KOLEHMAINEN, LEENA 2013: Käännöstiede ja kontaktilingvistiikka kohtaavat. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielten vertailun metodiiikka* s. 420–460. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄNTYNYNEN, ANNE 2012: Kieli-ideologiat käytännössä. Sanajärjestyksen normittuminen tietokirjojen suomennostyössä. – *Virittäjä* 116 s. 378–409.
- NURMI, ARJA 2013: Monikielisen tekstin kääntämisen strategiat. Tapaustutkimus. – *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 7 s. 111–123. <http://www.sktl.fi/liitto/seminaarit/mikael-verkkojulkaisu/vol-7-2013/>.
- PALOPOSKI, OUTI 2005: Käännössuomen synty. – Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä* s. 15–31. Tampere: Tampere University Press.
- WURM, ANDREA 2008: *Translatorische Wirkung. Ein Beitrag zum Verständnis von Übersetzungsgeschichte als Kulturgeschichte am Beispiel deutscher Übersetzungen französischer Kochbücher in der Frühen Neuzeit*. Frankfurt a.M.: Peter Lang. http://scidok.sulb.uni-saarland.de/volltexte/2008/1254/pdf/Wurm_Translatorische_Wirkung.pdf.